

„Perkrovimo“ perspektyva Rusijoje? Konkuruojančios reformizmo linijos Putino sistemoje

Vilius Ivanauskas

Rusijai reikia stiprios valstybės galios ir ji privalo tai turėti. Tačiau neturiu omenyje totalitarizmo.

V. Putinas

Niekas nesustabdys Rusijos stiprinant demokratiją ir užtikrinant žmogaus teises ir laisves

V. Putinas

Vladimiro Putino kalba Valstybės Dūmoje 2012 m. balandžio 11 d., pateikiant Vyriausybės darbo 2011 metais ataskaitą, buvo kupina optimizmo dėl augančios ekonomikos, ambicijų dėl pozicijų pasaulyje stiprinimo ir Eurazijos projekto plėtros¹ bei skepticizmo naujų protestų bangos Astrachanėje² atžvilgiu.

Kokių naujovių atneš V.Putino naujai sena prezidento kadencija? Pats V. Putino išrinkimas Rusijos vadovu nebuvo didelė naujiena. Žiūrint iš dabartinės perspektyvos, tai buvo 2007 m. subrandinto projekto, turėjusio užtikrinti V. Putino valdymo tęstinumą, logiška seka. Šis ketinimas pagaliau buvo įvardytas 2011 m. rugsėjį, kai einantis pareigas prezidentas Dmitrijus Medvedevas, pareikšdamas apie V. Putino kandidatavimą, nutildė viešus spėliojimus, kuris iš valdančiojo tandemio taps prezidentu. Visuomenės apklausos (Levados centras, Rusija), rodžiusios, jog tik 17 proc. gyventojų nori, kad V. Putinas vėl kandidatuotų į prezidentus, nebuvo tikrasis šios kandidatūros potencialo atspindys. Potencialą Rusijoje labiausiai lemia susiklosčiusios valdžios tęstinumo, autoriteto ir valdymo stiliaus konfigūracija, kuri, be abejonės, palanki vadovaujantiems valstybės lyderiams ir priešiška naujiems visuomenės vadovams.

Valdžios perdavimas vyksta gana sklandžiai, nors šį kartą jį lydėjo nuo gruodžio iki pat kovo vykę tūkstantiniai visuomenės protestai. Vis dėlto jau 2012 m. kovo 16–19 d. to paties Levados centro atlikta apklausa rodė, kad dauguma respondentų yra patenkinti (apie 62

---

¹ Prieiga per internetą: <<http://verslas.delfi.lt/business/vputinas-paskelbe-kad-rusija-iveike-ekonomine-krize-ir-paragino-vienytis.d?id=57980032>>

² Prieiga per internetą: <<http://www.kommersant.ru/doc/1913712>>

proc.) vykusių prezidento rinkimų rezultatais ir vadina juos sąžiningais (70 proc.). Nors trečdalis rusų pripažino, jog V. Putinas rinkimų kampanijos metu dėl žiniasklaidos palaikymo ir kitų prižasčių turėjo pirmenybę prieš kitus kandidatus.

Pasibaigus rinkimams reikia atkreipti dėmesį mažiausiai į kelis dalykus. Apie nusistovintą ar kintantį V. Putino valdymo stilių, visuomenės veiksnį transformuojantis politinei sistemai bei galimos modernizacijos Rusijos politinėje scenoje turinį. Šie dalykai nėra atskiri, jie veikia vienas kitą ir kartu išryškina 2012 m. gegužę prasidėsiančias V. Putino valdymo sąlygas. Seno ar naujo stiliaus valdymo? Ar pastaruosius mėnesius Maskvą ir kitus didžiuosius miestus apėmę visuomenės protestai turės ilgalaikį efektą? Neatsitiktinai Rusijos politikos apžvalgininkas Stanislavas Kučeris pažymi, kad nors opozicija ir pralaimėjo rinkimus, juos laimėjo pokyčiai³. Kiek toks atsinaujinimas galimas paties režimo aplinkoje ir kokie galimi modernizacijos scenarijai?

Pagrindiniai straipsnio teiginiai yra:

1. V. Putinas antisisteminių judėjimų krizę įveikė be didesnių problemų.
2. Suvokdama būtinybę reaguoti į nepasitenkinimo daigus, V. Putino aplinka siekia pokyčių valdymą integruoti į savo sistemą ir taip sušvelninti nepageidaujamus politinės raidos variantus.
3. Rusijos valdžia turi modernizacijos scenarijų, kuriuo gali remtis esant nepatogiai viešajai nuomonei ir taip ignoruoti kylančius protestus.
4. Minėtas scenarijus yra daugiasluoksnis. Jame numatytas ne vienas saugus atsitraukimas, jeigu nesuveiktų kuris nors elementų.
5. Šiame modernizacijos projekte bandoma rasti vietas ir opozicijai, ir atskiriems „saugaus pliuralizmo“ elementams (įtraukimo strategija).
6. Veikimas į išorę – viena svarbiausių tokios modernizacijos krypčių, suteikiančių daugiau galimybių norimam Rusijos valdžios įvaizdžiui formuoti.
7. Pirmenybė teikiama stiprios ir vienijančios valdžios perspektyvai. Bandoma balansuoti tarp valstybės autoriteto atkūrimo ir liberalių reformų tikslų, tačiau pats valdžios veikimo pobūdis gali lemti konfliktą tarp šių krypčių. Jo metu liberalizacijos tikslai ir visuomenės vaidmens klausimas atsidurtų priešingoje oficialių politinių darbotvarkių pusėje.

---

³ Prieiga per internetą: <<http://www.kommersant.ru/doc/1907814>>.

1. Putino sistema

Jau minėta, kad parlamento ir prezidento rinkimai Rusijoje liudija apie valdymo tendencijas, pagal struktūrą būdingas daliai posovietinio regiono valstybių, kai valdžia kuria sąlygas lyderių neišvengiamybei. Pabrėždama teisinių procedūrų svarbą, kartu ji sudaro galimybes įstatymo viršenybės (*rule of law*) interpretacijai.

2007 m. atsisakius ketinimų sulaužyti konstituciją ir tapti vadovu trečią kadenciją iš eilės, teisėtumo akcentavimas tapo svarbia V. Putino sistemos veiklos dalimi ir net savotišku lūžiu posovietinės Rusijos valdyme. Dideles galimybes tiesioginio autoritarizmo posūkiui turėjęs V. Putinas žengti šio žingsnio nesiryžo (nors ir buvo raginančiųjų). Tikėtasi, kad efektyviai suveiks „valdomos demokratijos“ sudėti saugikliai. Tačiau tam tikra rizika buvo. Įsijautęs į liberalizacijos procesą, D. Medvedevas galėjo susilaukti didelio Rusijos visuomenės ir Vakarų palankumo. Tokia konjunktūrinė situacija būtų tapusi patogi įtvirtinti savąjį autoritetą, o valdžios sluoksniuose „liberalų“ grupė būtų įgijusi aiškų pranašumą „silovikų“ atžvilgiu. Taip neatsitiko. Matyt, tarpusavio išipareigojimai ir valdžios grupuočių interesai yra labiau persipynę, nei manė kai kurie optimistai. Valdantysis tandemas iš tiesų buvo neatskiriamas tandemas, nors, rodos, tik viena jo pusė generavo prezidento ir premjero sprendimus. 2011 m. rugsėjį pagrindinis klausimas buvo valdančiųjų kandidato paskelbimas, o laukiantys rinkimai atrodė lyg savotiškas *rites des passages*, įforminant perėjimą nuo vieno statuso prie kito.

Tyrinėtoja Alena Ledeneva, apibūdindama valdymo modelį, kuris nusistovėjo valdant V. Putinui 2000–2008 m. ir galiojo prezidentaujant D. Medvedevui, vartoja terminą „Putino sistema“⁴. Šis modelis apima galios tinklus, politinio elito neformalaus valdymo metodus, kurie glaudžiai siejasi su institucine valdymo struktūra. Taip neformalūs tinklai įgyja galimybę manipuliuoti oficialiais kanalais ir sumaišyti formalius siekius su neformaliais interesais. Tokiai sistemai būdingas itin didelis neskaidrumas. Pastarųjų dešimtmečių Rusiją tyrinėjantis Davidas Lane’as taip pat akcentuoja, kad Rusijoje nusistovėjo valstybės valdomas korporatyvinio tipo kapitalizmas, kuriame formuojasi stabilios elito salos (kai kada vadinama „Rusija. Inc“ arba „Putino draugai“)⁵. Politologė Gulnaz Šarafutdinova irgi pastebi susidariusią „draugų kapitalizmo“ Rusijoje

---

⁴ *International Affairs*, Volume 88, Issue 1, Article first published online: 20 JAN 2012, p. 149–155.

⁵ Lane David, *Elites and classes in the transformation of state socialism*. Piscataway, NJ, and London: Transaction, 2011.

padėti ir net žiūri analogijų su Leonido Brežnevo valdymo metu nusistovėjusiu kadru stabilumu⁶. Carnegie centro ekspertė Lilija Ševtsova įvardija tokios sistemos vyraujančius bruožus – valstybės dominavimas prieš individą, izoliacija ir ambicijos būti didžiąja galia⁷. Tokiai valdymo sistemai nereikalingos fiksuotos žaidimo taisyklės – reikalingi fiksuotojai. Nors, kaip rodo „valdomos demokratijos“ praktika, valdžios įtaka yra dominuojanti, tačiau ji nesiekia kontroliuoti kiekvieno asmens gyvenimo ar uzurpuoti viso viešųjų diskusijų lauko.

2. Protesto galia

Po 2011 m. gruodžio kilę protestai buvo ne vien spontaniška visuomenės reakcija dėl neteisybės (balsavimo klastojimų). Protestai pamažu kūrė vis didėjančią lūkestį, kad visuomenė galės prisidėti prie pokyčių bei dalyvauti lemiant šalies raidą. Būtų per drąsu teigti, kad kas nors rimtai tikėjosi, jog šie protestai taps svarbia parama kuriam nors V. Putino konkurentui, tačiau nesibaigiančios jų bangos leido stebėti akivaizdų Rusijos valdančiojo sluoksnio nervinimąsi, kurį lydėjo V. Putino autoriteto mažėjimas. Žinios apie planuojamą pasikėsinimą į V. Putiną, taip pat rinkimų agitacijoje vis labiau kuriamas V. Putino, kaip išgelbėtojo, įvaizdis buvo susvyravusio pasitikėjimo simptomai. Rinkimų vaizdo klipas, kuriame Rusijos be V. Putino paveikslas piešiamas kaip valstybės, patiriančios dezintegraciją ir nuosmukį, taip pat parodė, kad V. Putino valdymo tęstinumui užtikrinti bus mobilizuojamos įvairiausios visuomenės fobijos. Šiame lauke kaip alternatyva V. Putino sistemai pristatomi daugiausiai nacionalistai ar komunistai. Jie pateikiami kaip akivaizdūs griovėjai. Liberalai parodomi kaip Vakarų finansavimui nuolat neatsparūs inteligentijos, vidurinėsios klasės sluoksniai, pažeidžiami ir nesuinteresuoti stiprios Rusijos kūrimu.

Pasirodžiusios V. Putino ašaros, paskelbus rinkimų rezultatus, nebuvo vien džiaugsmo poza. Ji savotiškai iliustravo įtampą, atsiradusią visuomenės spaudimo metu. Akivaizdu, kad protestai įtvirtino nuomonę, jog politinės sistemos atnaujinimas yra būtinas. Nemažai ekspertų mano, kad tai bus vienas pagrindinių išbandymų V. Putinui, galintis lemti tolesnį jo likimą valdžioje. Edwardas Lucas į tokią galimybę žiūri skeptiškai. Ji mano, kad nors V. Putinas ir laimėjo mūšį, jis pralaimėjo karą, nes visuomenės akyse nebėra

---

⁶ Sharafutdinova Gulnaz, *Political consequences of crony capitalism inside Russia*. Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press, 2011.

⁷ *International Affairs*, Volume 88, Issue 1, Article first published online: 20 JAN 2012, p. 149–155.

laikomas šalies modernizacijos veidu⁸ (kita vertus, šis pokytis daugiau pastebimas iš liberalaus reformizmo perspektyvos, tačiau Rusijos modernizacijos pagrindas iš tiesų gali remtis ir kitokiais idėjiniais modernizacijos ištekliais).

Politinį pabudimą Rusijoje akcentuojantis Carnegie centro atstovas Dmitrijus Treninas kalba apie prasidedantį naują etapą, kuris iš gatvės persikels į kitą aplinką. Anot jo, minios ir politinių orientacijų spektro skirtingumas, kuris rinkimų protestų metu buvo pranašumas, dabar tampa silpnybe, griauančia gatvės minios vienybę. Galimybių jis mato partinėje veikloje: kaip sėkmingai liberaliajame sparne bus sutelkti Michailo Prochorovo⁹ rinkėjai (apie 8 proc.) ir ką jie lems regionų ir savivaldos rinkimuose; kaip nesisteminėms partijoms seksis registruotis ir įsilieti į politinę sistemą; kaip bus sprendžiamas senstelijusių atskirų lyderių (Vladimiro Žirinovskio, Genadijaus Ziuganovo) įpėdinių klausimas. Ne mažiau svarbu, kad pagrindinės politinės jėgos išlaikytų politinio atsinaujinimo viziją ir sugebėtų artikuliuoti ir garsiai įvardyti probleminius klausimus, ką sėkmingai darė laikotarpiu tarp dviejų pastarųjų rinkimų. Dabartiniai rinkimai regionuose rodo, kad tokia artikuliacija vyksta.

Rusijos analitikai ir publicistai politinėje erdvėje identifikuoja realius pokyčius. Pavyzdžiui, publicistas Aleksandras Archangelskas išskiria vietos rinkimus, kur buvo iškelta kandidatūrų, nesuderintų su valdžios nomenklatūra, o Jaroslavyje, surinkęs apie 70 proc. balsų, meru išrinktas Jevgenijus Urlašovas, konkuravęs su valdančiosios partijos atstovais. Kalbėdamas apie atsirandančių municipalinių revoliucionierių reiškinį, A. Archangelskas J. Urlašovo atvejį traktuoja kaip savotišką demokratijos „perkrovimo“ simbolį¹⁰. Analogiškai ne iš partijos „Vieningoji Rusija“ gretų buvo išrinktas ir meras Toljatyje. Kita vertus, rinkimų Astrachanėje atvejis, kai neišrinktas kandidatas į mero postą kaltino oponentus iš „Vieningosios Rusijos“ balsų klastojimu, rodo, kad šis miestas tampa nauju protestų židiniu, sulaukiančiu dėmesio visoje šalyje. Reikalavimai peržiūrėti rinkimų rezultatus ir didėjančios mitinguotojų gretos rodo, kad protesto banga Rusijoje dar nėra išsisėmusi¹¹ – iš didžiųjų miestų ji pereina ir į regionus. Žmonės kur

---

⁸ It's Going To Be Messy – Edward Lucas On Putin's Return. Prieiga per internetą: <www.rferl.org/content/edward_lucas_putin_returns/24504938.html>.

⁹ Nors viešojoje erdvėje pastebima ne viena nuomonė, kad M. Prochorovo, kaip savotiško „gerojo Chodorkovskio“, vaidmuo reikalingas ir pačiam valdančiajam sluoksniui. Pastarojo meto apklausos rodo didėjančią M. Prochorovo populiarumą. Žr. statistiką. Prieiga per internetą: <<http://www.levada.ru/09-04-2012/populyarnost-mikhaila-prokhorova-rastet>>.

¹⁰ Prieiga per internetą: <http://ria.ru/tv_authors/20120403/616261029.html>.

¹¹ Prieiga per internetą: <<http://www.kommersant.ru/doc/1912986>>.

kas labiau linkę ginti savo poziciją nei anksčiau. Įdomu, kad ši eskalavimą pradėjo vykdyti kitos sisteminės partijos „Teisingoji Rusija“ atstovai.

3. Modernizatorius vs. stagnatorius

Ko gero, svarbiausias uždavinys V. Putinui bus tolesnis savo, kaip šalies modernizatoriaus, įvaizdžio plėtojimas. Tuo pat metu su prabudusia visuomene reikės užmegzti socialinį kontraktą, kuriam pagrindo gali suteikti vykdomų reformų rezultatai. „Putino kaip modernizatoriaus“ vaizdavimas apauga skirtingomis interpretacijomis. Iš vienos pusės, V. Putino rinkimų kampanijoje buvo naudojama galios ir tvarkos kūrėjo po chaotiško Boriso Jelcino valdymo retorika. Tuo parodant V. Putino laimėjimus siekiant užtikrinti šalies socialinę, ekonominę ir politinę pažangą ir tarptautinį statusą, kuris leistų teigti, kad Rusija vėl tapo „didžiąja galia“. Tokia retorika nebuvo vien projekcija. Su ja iš tiesų tapatinosi nemaža dalis Rusijos visuomenės, ypač gyvenantieji provincijoje.

Kita interpretacija – priešinga. Ji V. Putiną parodo kaip *status quo* remiantį šalies vadovą, kuris neleidžia visuomenei išitraukti iš politinius procesus ir dėl imperinių siekių yra linkęs aukoti liberalizacijos galimybes. Tokio visuomenei primesto stabilumo vaizdinys, turint omenyje 12 metų buvimą valdžioje ir laukiančius naujus valdymo metus, yra glaudžiai susijęs su korupcijos apraiškomis valdžioje ir išblėsusia viltimi, kad aukščiausieji vadovai imsis radikalių žingsnių keisti padėtį. Socialiuose tinkluose V. Putiną nevengiama vadinti antruoju Brežnevu, o protestuose jo aplinkai skiriami apibūdinimai buvo „vagys“ ir „korupcija“. Neatsitiktinai Rytų Europos ekspertas E. Lucas mano, kad V. Putino aplinka linkusi maksimaliai išsaugoti tą pinigų *darymo* modelį, kurį užtikrina dabartinė valdžios struktūra¹². Visos liberalios reformos, žiniasklaidos laisvė yra rizikingi valdančiajam sluoksniui, nes korupcijos problemos kėlimas dabartinėje situacijoje tampa vienu prioritetinių klausimų. Tikėtina, kad V. Putino išlikimo valdžioje klausimas priklausys ir nuo vidinės aplinkos įsitikinimo: ar jis geriausiai atstovauja jų interesams, ar nėra geresnio kandidato (šiuo metu V. Putino autoritetas atrodo sumenkęs). Juk neatsitiktinai pagrindinis „Putino sistemos“ bruožas – galios tinklo interesai, kurie riboja ar apibrėžia net ir paties V. Putino veikimą.

Į šių dviejų įvaizdžių konkurencijos lauką V. Putinas neišvengiamai reaguos. Reaguos, matyt, bandydamas stiprinti modernizatoriaus

---

¹² It's Going To Be Messy – Edward Lucas On Putin's Return [http. Prieiga per internetą: <www.rferl.org/content/edward_lucas_putin_returns/24504938.html>](http://www.rferl.org/content/edward_lucas_putin_returns/24504938.html).

įvaizdį. Tikėtina, kad bus pasirinktos dvi kryptys. Viena jų – reformistinė. Palengvinimai registruojant partijas, verslo sąlygų gerinimas ir naudojimas PPO narystės statusu, matyt, bus tie ryškiausi pagerinimai.

Partijų registracijos klausimas šiuo metu yra tapęs ryškiausiu valdžios palaikomų pokyčių akcentu. Kaip rašoma „Kommersant.ru“, D. Medvedevas, pasirašydamas įstatymo Apie politines partijas pataisas, kuriomis numatyta sumažinti reikalingų partijos steigėjų skaičių iki 500¹³ ir palengvinti jų registraciją, sakė, kad Rusija jau yra politinės sistemos plėtojimo kelio pradžioje“. Jis taip pat į Kremlių pakvietė 45 neregistruotų partijų atstovus ir akcentavo, kad Teisingumo ministerija turi būti ne barjeru, o filtru, apsaugančiu nuo teisinių pažeidimų. Tokius D. Medvedevo veiksmus galima traktuoti kaip kelio V. Putinui į vadinamąją besikeičiančią politinę sistemą tiesimą.

Galimi pokyčiai ir žmogaus teisių srityje. Svarbus ir JAV veiksnys. JAV turėjo įtakos protestų kultūros plėtrai Rusijoje. Užtenka vien prisiminti Hillary Clinton retoriką apie Dūmos rinkimus gruodį Vilniuje¹⁴. Tačiau JAV neskubės toliau spontaniškai remti protestų ženklų, nes vis dar turi svertų paveikti dabartinę Rusijos valdžią ir motyvų nedidinti konfrontacijos. Carnegie centro ekspertas Matthew Rojansky pastebi, kad Rusijai tapus PPO nare, JAV kongresas gali būti linkęs išnaudoti šią galimybę JAV skverbimuisi į platesnes Rusijos rinkas¹⁵. Taip pat gali būti svarstoma atšaukti Rusijai taikomą dar Šaltojo karo metais priimtą Jacksono ir Vaniko pataisą, draudžiančią suteikti didžiausio palankumo statusą. Tokiu atveju JAV aktyviau galės naudotis tiek visomis Rusijos rinkos galimybėmis, tiek sumažintais muitų tarifais. Tačiau Rusijai nauda irgi būtų akivaizdi – didėtų jos rinkos vertė.

---

¹³ Nors komunistų ir liberaldemokratų partijos prieštaravo šiam siūlymui, teigdamos, kad steigėjų mažinimas padidins partijų klonų ir tapačių partijų gausėjimą. Prieiga per internetą: <<http://www.kommersant.ru/doc/1907593>>. Akivaizdu, kad tokia jėgų išskaidymo perspektyva dabartinei valdžiai gali būti net naudinga.

¹⁴ ESBO Ministrų Tarybos 2011 m. gruodžio sesijoje H. Clinton tiesiogiai kritikavo Rusijos valdžią: „Kai valdžia nesugeba nubausti tų, kurie pažeidinėja žmonių teises, ji sugriauna teisingumą ir pamina žmonių pasitikėjimą savo valdžia. Kaip regėjome daugelyje valstybių, neseniai ir Dūmos rinkimuose Rusijoje, nelaisvi ir neteisingi rinkimai turi tą patį efektą. Mes tikrai abejojame dėl šių rinkimų įgyvendinimo, nes tokios nepriklausomos politinės partijos kaip PARNAS negalėjo būti registruotos“. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/hclinton-vilniuje-suabejojo-rusijos-parlamento-rinkimu-laisvumu.d?id=52583331>>.

¹⁵ Prieiga per internetą: <<http://carnegieendowment.org/2012/03/15/congress-can-stand-up-for-u.s.-interests-in-russia/a32b>>.

JAV mainais, žinoma, tikėtusi, kad Rusija prisiims daugiau išipareigojimų žmogaus teisių srityje. Pokalbių su Rusijos vadovais fone neseniai nuskambėjęs Baracko Obamos teiginys apie „lankstesnę“ priešraketinės gynybos Europoje įgyvendinimą liudija apie galimą perspektyvą atsinaujinti Maskvos ir Vašingtono flirtui. Tai labiau žymi konfrontacijos mažinimą nei partnerystę, tačiau postūmis nuosaikesnei pozicijai galimas. Suinteresuotumą liberalizacijai didina ir daugiau ekonominių motyvų. Pavyzdžiui, „Deutsche“ banko tyrimų ir strategijos Rusijoje vadovo Jaroslavo Lissovoli ir „Verno Capital“ investicinės grupės vyriausiojo stratego Rolando Nasho nuomone, M. Chodorkovskio paleidimas Rusijos akcijų vertę pakeltų 10 proc.¹⁶

Kovo 5 d. D. Medvedevo pavedimas peržiūrėti M. Chodorkovskio bylos klausimą ir ankstesnės Kremliaus Žmogaus teisių komisijos išvados liudija, kad valdantieji bando išlaikyti erdvę, kurioje galima demonstruoti norą keistis. Vis dėlto M. Chodorkovskio malonės klausimas priklausys ir nuo to, ar Kremlius jausis saugus šioje situacijoje, t. y. ar M. Chodorkovskio paleidimas netaps dar viena protesto balsų banga, o pats M. Chodorkovskis – priešiško V. Putino sistemai simboliu. Neatsitiktinai, pasigirdus ekspertų nuomonės, kad Rusijos vadovas turi teisę suteikti malonę bet kuriam nuteistųjų, nelaukdamas jo prašymo, D. Medvedevas paskelbia nesuteiksiąs malonės M. Chodorkovskiui, jeigu jis pats to neprašo. Taip valdžia siekia parodyti, kad žymaus kalinio paleidimas galimas tik tada, kai kalinys pats pamina išdidumą ir sumažina politinio kapitalo potencialą. M. Chodorkovskio bylos eiga tampa puikia V. Putino palaikomos „valdomos demokratijos“ ir „kontroliuojamų procesų“ metafora, atspindinčia realybę, kai net galimiems laisvėjimo ženklams nustatomos režimo pamatus palaikančios sąlygos. Klausimas, kiek tokie pokyčiai yra „tinkamas susigaudymas situacijoje“, bandant šiame etape nuraminti visuomenę, ir kiek tai ilgalaikis siekis pakeisti padėtį. Dabartinė elgsena nerodo, kad patys valdantieji žino, ar jiems ši kryptis taps vertybe. Tačiau visiškai aišku, kad ji visuomenės nuotaikas kurį laiką bus bandoma reaguoti.

Vis dėlto kaip šalies modernizacijos perspektyva Rusijos valdžiai aktualesnė stiprėjančios Rusijos vizija, išreiškianti ne visuomenės vaidmens, o valstybės galios stiprėjimą. Levados centro duomenis, 66 proc. respondentų mano, kad V. Putino valdžia iš esmės tęs ankstesnę savo politikos kryptį¹⁷. Ši linija pirmiausia artimesnė pačiam V.

---

¹⁶ Whitmore Brian, *The Khodorkovsky Endgame*. Radio Free Europe. Radio Liberty. Prieiga per internetą:

<http://www.rferl.org/content/the_khodorkovsky_endgame/24530496.html>.

¹⁷ Prieiga per internetą: <<http://www.levada.ru/03-04-2012/tretii-srok-vladimira-putina-kakim-budet-politika-prezidenta-vypolnit-li-obeshchaniya>>.

Putinui, taip pat valdančiojo sluoksniu „silovikų“ grupei, kuri šalies liberalizacijos idealus siekia pakeisti stiprios ir pasaulyje gerbiamos Rusijos idealu. Žvelgiant per šią prizmę, V. Putino Rusija pažengė tolyn nuo vadinamojo Jelcino chaoso¹⁸ ir tapo kur kas aktyvesnė tarptautinėje politikoje – siekia išnaudoti turimus energetikos svetus bei stiprinti įtaką regione. Ši kryptis, Rusijos politikos projektuotojų akimis, dar nėra išsisėmusi – formuojami Eurazijos sąjungos sukūrimo nuo 2015 m. tikslai, pozicijų įtvirtinimas Centrinėje Azijoje ir kai kuriose posovietinėse šalyse lemia tolesnį susitelkimą ties išorine ekspansija ir taip sudaro galimybes panaikinti vidinę įtampą, slopinti visuomenės nepasitenkinimą esama valdžia. Kita vertus, susitelkimas veiksmams išorėje nepanaikina šalies uždarmo, ypač santykiuose su Vakarais¹⁹, tačiau padeda didinti valdžios legitimumą. Galima trumpai pažvelgti ir Artimųjų Rytų klausimą. Dabartinė tarptautinių santykių struktūra tokia, kad Rusija suinteresuota šio regiono (Iranas, Sirija) vyriausybėms rodyti palankią poziciją. Akivaizdu, kad šalia ilgamečių ryšių ir naftos išteklių V. Putinui reikalinga veikimo išorėje arena, kurioje jis galėtų rodyti, jog Rusija jo rankose iš tiesų yra tapusi „didžiąja galia“.

Kiek aštresnė JAV administracijos politika regione būtų puiki galimybė mobilizuojančiai V. Putino retorikai apie pernelyg didelį Vakarų kišimąsi. Esant tokiai padėčiai JAV ir Rusijos santykis nebūtinai yra priešingas. Vaizdai apie Basharo al Assado abejingumą žudynėms, taip pat Vakarų lyderių parodytas pozityvumas (pripažįstant, kad bus dirbama kartu, todėl geriau tą daryti esant konstruktyvesnei atmosferai) V. Putino atžvilgiu galėtų būti prielaida, kurios pagrindu Rusija mažintų išipareigojimus Sirijai, mainais gaudama galimybę pasiremti Vakarų politikais, ekspertais ir taip stiprinti savo legitimumą viduje. Rinkimų metu Rusijoje JAV nebuvo vienareikšmiškai rodoma kaip priešinga valstybė. Labiau buvo stengiamasi išryškinti prieštarinę santykį su ja, pavyzdžiui, V. Putino kampanijos metu nevengota demonstruoti ryšių su nuosaikiais JAV ekspertais (pvz. Stephenas Cohenas), kurie išsako pozityvų požiūrį į Rusiją kaip į didžiąją valstybę.

Neužbaigtas Rusijos galios plėtimo projektas ir V. Putino, kaip svarbiausio žaidėjo, jame akcentavimas buvo ne vien nesenos rinkimų kampanijos ašimi. Ši žinia ir toliau išliks argumentu plačiamai visuomenei, jei tik joje padaugės kritikos dėl nepakankamo dėmesio

---

¹⁸Diskursas, kurį nuolat pabrėžia V. Putino šalininkai.

¹⁹ Kaip pastebi Arkady Moshes, suaktyvėjęs Rusijos veikimas ir dialogas su Europa išreiškė daugiau autonomiškų mainus nei realų kokios nors partnerystės stiprėjimą. Žr.: Volume 88, Issue 1, Article first published online: 20 JAN 2012. Prieiga per internetą: <<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-2346.2012.01054.x/pdf>>.

šalies liberalizacijai. Akivaizdu, kad sėkmingai žengus artimiausius žingsnius, įvairūs kritikos balsai bus lengvai nutildyti: besipriešinantiesiems bus prikišamas neatsakingas elgesys skatinant grįžimą į B. Jelcino laikų chaosą. Rusų tinklaraštininkas Aleksejus Navalnas, nesisteminių partijų lyderiai, pavyzdžiui, Michailas Kasjanovas, Garis Kasparovas ir kiti, sėkmingai stiprinant statusą tarptautinėje arenoje, taptų dar akivaizdžiau pateikiami kaip stojantys prieš valstybės interesus. Tokioje aplinkoje lengviau plėtoti priešų įvaizdžius. Reikėtų paminėti, kad ir stačiatikių cerkvė palaiko panašią ir valdžios interesams naudingą liniją. Maskvos patriarcho Kirilo parama V. Putinui rinkimų kampanijos metu buvo daugiau nei akivaizdi. Pastaruoju metu Maskvos patriarchato išleistas dokumentas, kuriuo tikintieji kviečiami kovoti su (anti)cerkvinėmis jėgomis ir melagingomis agresyvaus liberalizmo vertybėmis, liudija apie cerkvės palankumą stipriai valdžiai ir tikinčiųjų paramos mobilizaciją²⁰.

Pažymėtinas ir etninių santykių veiksnys, kuris nemažos dalies analitikų ir Rusijos valdžios atstovų pateikiamas kaip galima grėsmė valstybės integralumui, jeigu neatsakingai bus sprendžiamos kylančios problemos (pavyzdžiui, islamo radikalizmas ir Šiaurės Kaukazo klausimas²¹). Rinkimų kampanijos metu paskelbtas V. Putino dokumentas „Rusija: nacionalinis klausimas“²² liudija pastangas suderinti „valstybinį patriotizmą“ su tautines mažumas integruojančiu principu, kad Rusija nuo seno yra daugiaetninė valstybė. Akivaizdus receptas – reikalinga stipri centrinė valdžia ir imperinį pobūdį turinti valstybės sandara, pajėgi atlaikyti kylančią etninę įtampą. Dabartinė Rusijos valdžia puikiai išmano ir geba naudoti visus šiuos manipuliacijos įrankius ir taip įgyja papildomų svertų kaip išsaugoti valdžią, net jei iš visų pusių aidi kritikos balsai. Pavyzdžiui, kaip parodė rinkimų kampanija, išorei galima komunikuoti komunistų ar nacionalistų atėjimo į valdžią grėsmes, vidaus rinkoje – kalbėti apie išorinius priešus ir bendras grėsmes Rusijai. Ir atvirkščiai, mažesni rezultatai tarptautinėje erdvėje²³ ar ekonomikos klausimai vers labiau ieškoti susitarimo su visuomene ir nesisteminių politinių jėgų lyderiais, o valdančiąją aplinką labiau atsvirti liberalizacijai.

Dabartinę politinės sistemos atsinaujinimo retoriką iš esmės galima laikyti ir būdu susikurti laikiną atokvėpį prieš susitelkiant išoriniam

---

²⁰ Prieiga per internetą: <<http://www.kommersant.ru/doc/1911763>>.

²¹ Markedonov Sergey, *Radical Islam in the North Caucasus: Evolving Threats, Challenges, and Prospects*, CSIS, 2010 November.

²² Prieiga per internetą: <http://www.ng.ru/politics/2012-01-23/1_national.html>.

²³ Pasak A. Moshes, pagrindinis lūkestis yra geopolitinių pozicijų, kurios buvo prarastos po 1990-ųjų, grąžinimas.

veikimui. Erdvių interesų raiškai netrūksta (ne tik Eurazija, bet ir Artimųjų Rytų klausimas). Ilgalaikis politinės sistemos liberalizacijos atnaujinimas taps svarbesne darbotvarke, jeigu veikimo į išorę rezultatai nebus pakankami nutildyti visuomenės ir alternatyvaus elito balsų. Matyt, keli artimiausi mėnesiai taps pereinamuoju laikotarpiu, per kurį bus bandoma balansuoti abiejų atsinaujinimų kryptyse. Nėra abejonų, kad iškilus konfliktui tarp abiejų projekcijų įgyvendinimo priemonių, pirmiausia bus remiama ekspansionistinė politika nei šalies liberalizacija. Ir tai ne vien dėl V. Putino ir jo aplinkos asmeninės orientacijos, tačiau ir dėl to, jog klausimas, ar pasukus liberalizacijos keliu, šios krypties lyderiu visuomenė laikytų V. Putiną. „Didžiosios galios“ autoritetui įtvirtinti geresnės prezentacinės figūros nei V. Putinas kol kas nėra.

Kita vertus, nereikia nuvertinti ir protestuojančios visuomenės, tačiau svarbu nepervertinti jos galimybių. Apklausų rezultatai rodo, kad šiuo metu pagrindinis gyventojų lūkestis valdant V. Putinui būtų valstybės ekonominis augimas. Už tai pasisako 59 proc., už socialinį teisingumą – 44 proc., tvarkos atkūrimą šalyje – 44 proc.²⁴ Neatsitiktinai buvęs finansų ministras Aleksejus Kudrinas mano, kad būtent ekonomikos nuosmukis taptų pagrindiniu valdžios kaitą lemiančiu veiksmu ir kartu pateikia analogijas į 1990-ųjų ir 1998 m. ekonomikos krizes ir po to vykusį vadovų pasikeitimą²⁵. Į diskusijas ekonomikos raidos klausimais sparčiai reaguojama: 2012 m. balandžio 11 d. Rusijos parlamente pristatant 2011 m. Vyriausybės darbo ataskaitą, V. Putinas pareiškė, jog Rusija jau įveikė ekonominę krizę ir 2012 m. šalies BVP jau viršija iki krizės buvusį lygį²⁶.

Rusija turi ne vieną modernizacijos scenarijų, kuriuo gali remtis esant nepatogiai viešajai nuomonei, taip ignoruojant kylančius protesto balsus. Valdžia greičiausiai nesileis į visišką konfrontaciją: pati galios tinklų ir privačių interesų struktūra yra gana paslanki, jeigu besiklostanti padėtis ir toliau leidžia politiniam elitui išlaikyti savo pozicijas. Pažymėtina, kad pastaruoju metu viešojoje erdvėje priešiško valdžiai atmosferą pakeitė ir iš valdančiųjų, ir iš oponuojančiųjų sluoksnių pasigirstanti nuomonė, jog valdžia jau reaguoja į išreikštus lūkesčius, vyksta pakeitimai. Kuriamas nuraminimo fonas, kuriame visiškai užgožiami problemų eskalavimo židiniai. Aišku, dabartinei valdžiai svarbiausi bus užsienio ir tarptautinės energetinės politikos laimėjimai, nes nuo jų priklauso šalies ekonomika ir valdžios prestižas. V. Putinas, kaip lyderis,

---

²⁴ Prieiga per internetą: <<http://www.levada.ru/03-04-2012/tretii-srok-vladimira-putina-kakim-budet-politika-prezidenta-vypolnit-li-obeshchaniya>>.

²⁵ Prieiga per internetą: <<http://ria.ru/politics/20120409/621685590.html>>.

²⁶ Prieiga per internetą: <<http://verslas.delfi.lt/business/vputinas-paskelbe-kad-rusija-iveike-ekonomine-krize-ir-paragino-vienytis.d?id=57980032>>

atsargiai žiūrės į didesnio masto reformų vykdymo pokyčius ir pirmiausia atsižvelgs į supančio elito interesus bei jų subalansavimą. Į sistemą bus įtraukiamas ir kontraelitas.

Savotiškai iškalinga, kad nuo 1917 m. Rusijoje nebuvo nė vieno visuomenės iniciatyva nuversto valstybės vadovo. Aišku, jeigu Nikitos Chruščiovo ir Michailo Gorbačiovo pasitraukimą iš valdžios vertinsime labiau kaip konkuruojančio elito konsensuso rezultatą ir atkreipsime dėmesį į tai, kad demokratija Rusijoje vis dar yra valdoma.